

Kovács György

Bella vénleány marad

1

Bella a gép mellett ül és varr. Hét éve varrja az olcsó ruhákat. Húszéves korában kezdte, amikor családja teljesen leromlott anyagilag, s ő sem tudott férjhez menni. Azóta rengeteget varrt, és sokat reménykedett.

Az anyukája bejön a konyhából. Kezeiről a lisztet a kötényéhez törli. Megáll a leány háta mögött. Szája körül bágyadt mosoly karikázik (az ötvenéves asszonyok nevetése). Kezeit ráteszi leánya vállára, s jól a fejéhez hajlik:

— Bella szívem!

A gépzakatozás egy pillanat alatt megáll. A leány nyújtózódik, ásít. Nagyon elfáradt. Csak azután szólal meg:

— Tessék, mama!

— Kit láttam?

Bella meghúzza a vállát, mintha nem érdekelné. Ismét a gép fölé görnyed. De az asszony visszatartja. Most még szélesebb lesz a mosoly az arcán.

— Kit láttam, mit gondolsz?

— Bánom is én!

— Ne-ne...

— Láthatja, anyukám, hogy milyen sok dolgom van! — mondja ingerülten.

— Várj csak, akármennyi dolgod van. Ez mindennél fontosabb. Kit láttam?

— Ó, igazán ne szekírozzon ezekkel, anyu...

— Ki jött haza?

Bella hátrafordult. Kicsit mégis kíváncsi lett, ha már hazajött valaki. Meglátja az anyja arcán a boldogságot. Az a boldogság ez, amikor az ember örömet szerez valakinek.

— Ki?

— Péter.

— Péter? Jakab Péter, a tanító?

— Ó.

— Hát... Mindegy...

Azzal ismét varrni akar tovább. Sóhajt. És hozzáteszi a keserű, lemondó szót:

— Késő...

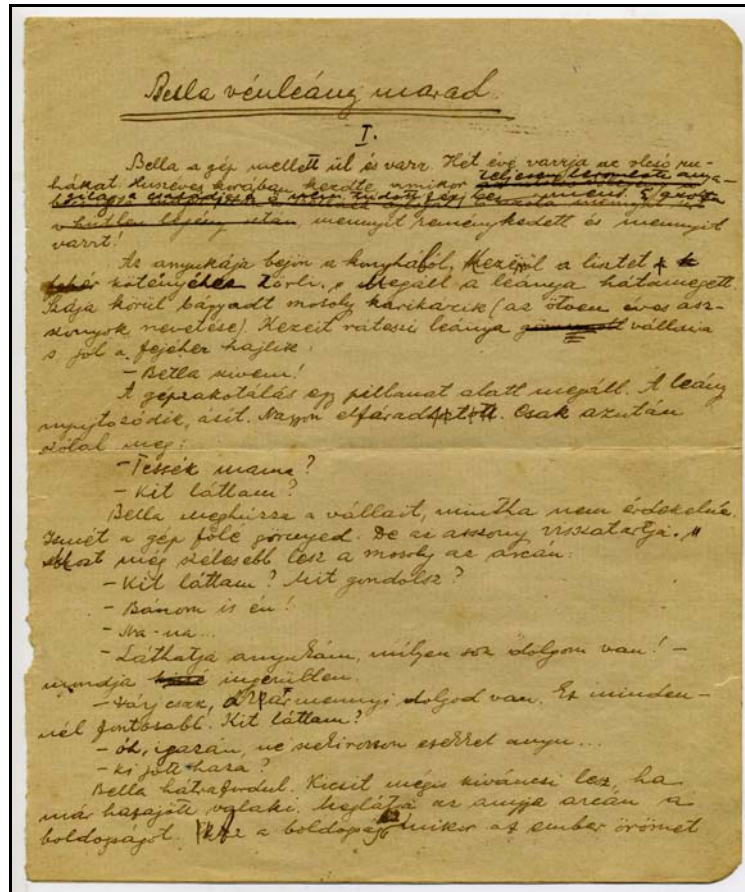
De az asszony nem engedi megmoccanni a gépet. Széket hoz a leánya mellé, és leül. Beszélgetnek:

— Mikor kaptad Pétertől az utolsó levelet?

— Még márciusban.

- Márciusban. Most június vége van — számolja magában. — Annak három hónapja. És miért nem írt azután?
- Nem tudom. Egyszer csak nem írt.
- És szeretett téged?
- Igen.
- Biztosan szeretett?
- Biztosan. Korrekt ember. Nem szokott hazudni.

Kovács György *Bella vénleány marad* című novellájának eredeti kézírata

- Ő mondta, hogy szeret téged?
- Igen. Csak hagyja már ezt, anyuka. Nem érdemes erről beszélni.
- Dehogynem! — csattant fel az asszony. — Ne légy olyan könnyelmű. Elvégre neked férjhez kell menned! Hiába végeztél négy polgárit, abból nem tudsz megélni. Varrásból sem. Nem is a te hátadnak való az a sok görbén ülés. Minden este jajgatsz a hátaddal. Neked férjhez kell menned! Mi lesz veled, ha mi meghalunk? A gyermekeket sem tudjuk taníttatni. Isten tudja, mi lesz a sorsuk szegénykének... És ma egy tanító nem rossz parti. Igaz, hogy örökös lesz a strapa, de az életért így muszáj, lelkem.

Bella ezeket már rég átgondolta. Az anyja szavai azonban mégis lefékezték idegességét. Engedte, hogy beszéljen. Figyelt, és szorgalmasan felelt a kérdésekre.

— Péter megígérte, hogy elvesz téged feleségül?

— Meg.

— Mikor?

— Karácsonykor.

— Nem értem. Igazán nem értem!...

Bella ismét csak vállrándítással felelt:

— Én sem.

— Beszélni fogsz velem! Itthon lesz egész nyáron. Vége az iskolának, hazajött vakációzni, és nem megy vissza az őszig. Beszélni fogsz velem, és...

— És?

— És elintézed a dolgot. Te szép lány vagy még mindig. Csak szegény vagy. Ha egy kis vagyonod volna, rá sem néznél egy tanítóra.

Csakugyan szép lány volt. Magas termet, gazdag mellekkel. Törékeny, finom az egész leánytest. Az apja ügynök volt valamikor, s ma alig tudja fenntartani a családját. És még ott van a két kicsi gyermek, akiket gimnáziumba kellene adni.

Ruhák száradtak az udvaron a kerítésen. Egyet lefújta közülük a szél. Az asszony kiszaladt:

— Jé, a ruhák! Ezért moshattam!

Bella hajtotta tovább a gépet. Eleven dallamot dudorászott hozzá. A sok vágytalan nap után újra sütötte belülről a remény: hátha férjhez fog menni. Ez a gondolat megvillanyozta testét. A varrógép majdnem összetört, akkora erővel hajtotta. A fakereskedő feleségének ruháját varrta. Drága selyem volt, és néha arra gondolt, hogy de jó volna az ő leányának lenni! Annak úgy sincs gyereke.

2

— Megint elsóztátok a levest!

Ezt Bella édesapja mondja, erélyesen. Azért mondja, mert észreveszi, hogy felesége nyelvéről leszakadni készül valami, amit jó lesz megelőzni.

Az asszony elkéservedve felel:

— Ez nem sós. Csak te érzed annak, Miska.

— Nekem sós! — dörmögi a férfi.

— Én nem tehetek róla. Nem a te nyelveddel kóstoltam meg.

— Pedig spórolni kellene...

— Spórolni, spórolni — sírja bágyadt hangján a felesége —, ugyan mivel spórolni? Ne szekáljad annyit az embert.

— A sóval kellene spórolni.

— Nincs helyén az eszed, Miska. Bizonyisten nincs helyén.

— Az istenedet! — csap rá az asztalra. — Megmondtam, hogy sós, és úgy van! Elpazaroljátok az embernek minden krajcárját. A főzésre ment el a leányom kiállítása is!

— Ugyan, ne szónokolj!

— Ne? Ne? A patikus miért nem vette el Bellát? Mert elfőztétek a kelengyéjét!

— Nem igaz — veti ellen az asszony határozottan.

— Hát akkor miért?

— Azért, mert neki pénz kell, hogy gyógyszertárt nyisson.

— Nekem mondta, hogy csak kiállítást adjak, s minden rendben lesz.

— Neked hazudott...

Szó nélkül kanalazzák a levest. Legelsőnek az asszony végzi be az evést. Hangosan felsóhajt:

— Hajh, szegény Bellám! Pedig neki férjhez kell menni!

Nem felelnek. Sorra mindnyájan leteszik a kanalat. Akkor sem jön felelet a sóhajtásra. Vár. A férfi már nem látszik olyan morcosnak. Mióta falura költöztek, és lassacskán emésztődik fel a megtakarított kis pénz, azóta gyakoriak ezek a felharsanások. Csaknem napirenden vannak. A reménytelen élet az oka ezeknek.

Mintha mindenki várná a másiktól, hogy szóljon valamit. Artúr, a kisebbik gyermek belerúg az asztal alatt a kutyába. Az megvakkan. Senki sem szól érte. Később, amikor az asszony a második fogást teszi az asztalra, megkockáztatja:

— Láttad Jakab Pétert?

— Nem. Hazajött? — kérdezi unottan.

— Haza. Jó volna szegény Bellának. Ha el talál jönni, kedves légy hozzá.

— Tanító? Bellának? Csak egy tanító? Hát mit fog csinálni az én leányom egy tanító mellett? Bella egyetemet végzett embert érdemelne. Nézd meg! — azzal megfogja gyöngéden a leánya állát, maga felé fordítja, s boldog csodálkozással mondja: — Nézd meg, milyen szép! Kár volt azt a patikust elszalasztani...

— Ne ábrándozz mindig, Miska — inti le a felesége. — Bellát ahhoz fogjuk adni, akit ő is szeret. Jakab Pétert szereti. Ugye, Bellám?

A leány közömbösen bólogat fejével. Így szokott mindig, ha fiatalemberekről vagy szerelemről van szó:

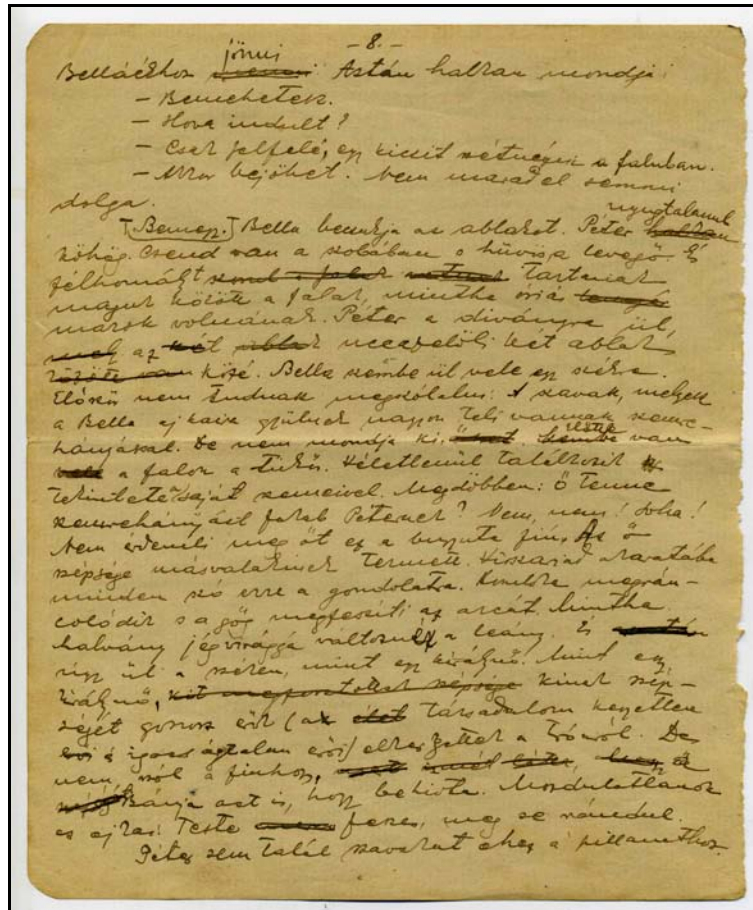
— Nekem mindegy...

De a szavak mögött égett az utolsó reménység, mint halódó gyertyaláng.

Az apa nem firtatja tovább. Hallgat mindenki az asztalnál. Az asszony titokban remeg az örömtől: Bella férjhez fog menni, Bella férjhez fog menni...

Ebéd után rendszeren aludni szoktak. Most is lefeküsznek. Bella azonban nem alszik. Az első szobában a díványon hánykolódik. Nem tudja lecsukni szemét. Felizgatta a Péter megjelenése, pedig talán már nem is szereti Pétert. Mióta nem írt levelet, egészen elfelejtette. Próbál a fiú csókjaira gondolni. Nem reszket meg a gon-

dolattól, nem lendül gyorsabb iramra a vére. Péter nagyon közönséges ember. Nem is szép, nem is ügyes. Igénytelen, rendes kis ember. Nem vágyik cseppet sem az ölelése után. S mégis kisodorta nyugalmából a megjelenése. A férjhezmenetelre gondol. Péterhez mégis jó lenne hozzámenni. Levetné a pártát, asszony lenne. Szegényes, nyomorult körülmények között csörgedezne az élet. De asszony lenne — ha Jakab Péter mellett is. Nem maradna öreglánynak. És biztosítva lenne az egzisztenciája. Talán kislány is születne, mert akkor szabad lenne, hogy szülessen.

Kékszemű, aranyhajú kicsi gyermeke. Éppen olyan, mint ő. S akkor varrás helyett a gyermekkel játszadozna, mert nem kellene, hogy kenyeret keressen.

Anyja a legfelső szobában szokott aludni az apjával. Onnan az ablakon át messzire lehet látni az utcát. Most ő sem alszik. Horgol, és mindegyre szétnyitja a függönyt. Pétert lesi. A férfi nyugodtan, komolyan, szabályosan szuszog. Ő nem édesanya, ő teheti. Igen féhéren világít a homályosságban. Karjai hanyagul lelógnak. Az egész ember — így öntudatlanul — elárulja, hogy őt nem nagyon izgatja a leánya problémája. Csak az asszony pizmog és figyel, mint egy leskelődő róka. Négy óra felé hirtelen az asztalra dobja a csipkét, s kirohan a leányához. Erősen a karjaiba markol:

— Bella! Bella! Kelj fel! Siess az ablakhoz!

A leány felugrik. A fiú még messzire van. Igazít valamit a frizuráján. Aztán kitarja az ablakot, s kikönyököl rajta. Nyugodtságot kényszerít az arcára. De a szíve hevesen dobog. Izgatott.

A fiú jön.

Nemsokára közel érkezik az ablakhoz. Meglátja Bellát:

— Kezit csókolom!

— Pá, Péter. Hát hazajött?

— Igen.

— Hogy van?

— Köszönöm, jól.

Egészen közel jön. Kezet fognak. Semmiségekről beszélnek. A mondatok közt gyér kacagások csillannak fel. A nap bőven ontja melegét. Éppen oldalt találja Pétert. Izzadság gyöngyözik ki a homlokára. Bella megjegyzi:

— Magának nagyon melege lehet. Erősen süti a nap.

— Bellának nincs melege? — kérdezi a fiú.

— Nincs. Itt benn olyan jó hűvös van. Nem jön be egy kicsit? Nagyon elmelegedhetett.

Péter elvörösödik. Tekintete zavart lesz, mert ő többet sohasem számított Bellához jönni. Aztán halkán mondja:

— Bemehetek.

— Hová indult?

— Csak felfelé, cél nélkül. Egy kicsit szétnézni a faluban.

— Akkor bejöhet. Nem marad el semmi dolga.

Bemegy.

Bella becsukja az ablakot. Péter nyugtalanul köhög. Csend van a szobában, s hűvös a levegő. És félhomályt tartanak maguk között a falak, mintha óriási markok lennének. Péter a díványra ül, az utca felőli ablakok közé. Bella szembe ül vele, egy székre. Először nem tudnak megszólalni. A szavak, melyek a Bella ajkait ostromolják, nagyon teli vannak szemrehányással. De nem mondja ki. Előtte van a falon a tükör. Tekintete véletlenül találkozik a saját szemével. Megdöbben: ő tenne szemrehányást Jakab Péternek? Nem, nem! Soha! Nem érdemli meg őt ez a mamlasz fiú. Az ő szépsége másvalakinek termett. Erre a gondolatra visszariadt akaratában minden szó. Homloka megráncolódik. Arcát megfeszíti a góg. Olyan most, mintha halvány jégvirággá változott volna. És úgy ül a széken, mint egy királynő. Mint egy királynő, akit gonosz erők elkergettek a trónról. De nem szól a fiúhoz. Bánja azt is, hogy behívta. Mozdulatlanok az ajkai. Teste feszes, meg se mozdul.

Péter nem talál szavakat ehhez a pillanathoz. Kellemetlenül érzi magát, mert akar beszélni, de nem tud. Illik beszélni, hogy a leány elől elrejtse magát. Később előveszi a zsebkendőjét, s megtörli az arcát. Aztán zsebre vágja.

— Jó idő van idebent — mondja, és nagyot fúj, mintha a künn beszívott meleget akarná kilehelni.

— Itt igen — hagyja rá a leány. De azzal elhallgat. Ez a két szó is olyan, mintha hideg acélon koppanna valami kemény golyó. A csend kényelmesen sétál a szobában. Kívülről behallszik a falióra szabályos ketyegése. S ez az örökös szabályosság csalogatja az ásítást a szájakra. Olykor halk motoszkálás a külső szobában. A Bella édesanyja.

Péter kínlódik mondanivalóival. Várja, hogy a leány kezdjen valami beszédbe. Hiába vár. Az óra ketyegése lassan mossa a türelmét. Vár. Végül kipattan belőle a kérdés:

— Miért hívott be engem, Bella?

Megrázkódik, aztán halkán felel:

— Kérdezni akarok valamit.

— No, akkor...

A Péter nyelve megakad. Mégse lehet annyira kíméletlen a leánnyal szemben. Hiszen Bella nagyságos asszony is lehetne, esetleg nagykereskedőné vagy vezérigazgatóné is, ha pénze lenne az ismerkedéshez és férjhezmenetelhez. S az ő felesége is lehetne, ha valami kis hozománya volna.

Bella előrukkol a kérdéssel. Zavartan kapkodva:

— Miért nem válaszolt, Péter, az utolsó levelemre?

— Hát... csak... — rázza a fejét, és mosolyog.

— Miért? Nem szeret? Vagy nem is szeretett?

— De igen. Még talán most is szeretem.

— És házasságot is ígért — mondja Bella most már merészen.

— Tudom.

— S a maga szava csak füst?

— Nem. Ne haragudjon, Bella. Azután megbántam. Igen korán tettem. Nem nőülhetek meg.

— Miért?

— Kevés a fizetésem.

— S ezért nem nőülhet?

— Igen. Ma a nőülés csak gazdag embereknek lehetséges. Vagy azoknak, akik protekcióval jó állásba jutottak. Mi tanítók nem nőülhetünk. Előttem két kollégám bontotta fel a jegyességét, s erre gondolkoztam meg én is. A fizetésemből egyedül is alig tudok megélni.

— A fizetés... Igen... — motyogta maga elé tűnődve a leány. — A fizetés...

— Higgye el, Bella, hogy napról napra szaporodik az adósságom. Csak minden második hónapban adják ki a fizetésünket, s akkor a bent maradt hátralék rendesen elvész. Ma ilyen a világ.

— Ilyen a világ — sóhajtja Bella is.

— Rossz. Nem lehet megélni. A gazdasági viszonyok leromlottak.

Felállott.

Szembe állt a tükörrel.

Nézi az arcát: szép. Nézi a szemét: szép. Nézi a nyakát: szép. Dühösen megragadja mellén a ruhát. Letépi. Kiomlik két patyolat melle. Gyönyörűek. Kápráztató az egész leány. Látja magát. És szívét hasogatja a düh. Nem Péterre haragszik. Péter gyámoltalan paprikajancsi, aki nem tehet arról, hogy kevés a fizetése. Másokra haragszik. Arra gondol, hogy örök igája lesz életének a leánysága. Neki és még sokaknak. Bizonyára annak a két leánynak is, akik a Péter kollégáihoz akartak férjhez menni. Soknak, soknak. És az ő részükre nem lesz soha boldog család...

Benyit az anyja, s bedugja a fejét:

— Mi az, lelkelem?

Bella a hangra összerezzen. Torkába harap a fájdalom. Leroskad a díványra, fejét az asztalra ejti, s előtör belőle a sokáig fojtogatott sírás. Keservesen zokog. Ez volt az utolsó lehetősége. Ezután már hiába is akar férjhez menni.

Az asszony most nem tudja vigasztalni a leányát. Becsukja maga után az ajtót. Átmegy a szobán, odalép az ágyhoz, melyen fehér ingesen még mindig alszik az ura. Hanyatt fekszik. Megragadja a hortyogó férfi vállát, erősen megrázza, s kétségbeesve odasírja neki:

— Miska! Miska! Hát téged nem izgat? Nem? Hogy Bella vénleány marad?

1932

Pomogáts Béla

Útkereső irodalomtudomány I.

Önismeret és megújulás

A kisebbségi irodalom önismeretének legfontosabb intézménye hagyományosan az irodalomkritika. Az erdélyi magyar irodalomkritika hosszú utat járt meg, amíg a hetvenes évek elemző bírálatához érkezett, és kivívta a maga hitelét a szellemi életben, illetve az olvasóközönség előtt. A háború után a régi Korunk kritikusai — Gaál Gábor, Balogh Edgár, Csehi Gyula, Robotos Imre —, illetve maguk az írók — Nagy István, Szabédi László, Szemlér Ferenc, Kacsó Sándor — láttak el kritikai feladatokat, nekik akkor szinte teljes mértékben igazodniuk kellett a hivatalos „marxista-leninista” irodalomértelmezés mind durvább módszereihez. Az ötvenes években a nemzetiségi irodalom politikai kényszerűségek között végbement átalakulásának sodrában nőtt fel az új kritikusnemzedék; tagjai Sóni Pál, Marosi Péter, Izsák József, Földes László, Gálfalvi Zsolt, Kovács János, Szócs István és Veress Dániel voltak. Nehéz korszakban léptek színre, midőn a dogmatikus irodalompolitika erősen eltorzította a kritikai munka normáit, s a bírálat egyet jelentett a művek ideológiai, sőt politikai megítélésével. A „középnemzedék” kritikusai a hatvanas évek közepén ezért arra kényszerültek, hogy számot vessenek korábbi munkásságukkal, ezt követve törekedtek arra, hogy védelmezzék a maguk kritikusai autonómiáját (és így az irodalom autonómiáját), ennek révén sajátították el a korszerűbb irodalombírálat eszközeit. A nemzedék lassan magára talált, mindinkább a művek hajlékony és árnyalt elemzésére vállalkozott, általában a realista szemléletű, közösségi elkötelezettségű irodalom gondozásában vállalt szerepet, de nem volt idegen tőle a filozofikusabb és modernebb szellemiségű irodalom sem. A kritikusai „középnemzedék” legjobb törekvéseit olyan könyvek mutatták, mint az előbb már méltatott Földes László *A lebetetlen ostroma* (1969), Gálfalvi Zsolt *Az írás értelme* (1978), Marosi Péter *Világ végén virradat* (1980), Kovács János *Kétség és bizonyosság* (1981) című művei és mások tanulmánykötetei. Ezek a művek (és szerzőik pályája) már egy tisztultabb és korszerűbb irodalomszemléletet és határozottabb nemzeti elkötelezettséget mutattak.

Az erdélyi magyar irodalomkritika és irodalomtörténet-írás ezt követő („második”) nemzedéke (Kántor Lajos, Láng Gusztáv, Fábíán Ernő, Szilágyi Júlia,
